НАРОДНАЕ
АПЫТАННЕ

Чэрвень 2023

БЕЛАРУСКАЯ ІДЭНТЫЧНАСЦЬ ЯК АСАБІСТЫ НАБЫТАК

Ідэнтычнасць – гэта шматузроўневы і складаны феномен, які рэдка ўзгадваецца ў спакойным паўсядзённым жыцці. Але як жыццё ў Беларусі пасля 2020-га года складана назваць спакойным, так і пытанне беларускай ідэнтычнасці цяпер перажывае ці не самы актыўны этап свайго абмеркавання.

З гэтай нагоды Цэнтр новых ідэй сумесна з ініцыятывай “Народнае апытанне” правялі даследаванне асаблівасцяў таго, як прадстаўнікі дэмакратычнай часткі беларускага грамадства ўсведамляюць нацыянальную тоеснасць. Даследаванне праводзілася ў траўні-чэрвені 2023-га года шляхам інтэрнэт-апытання. У ім паўдзельнічалі 4000 чалавек, з якіх 2127 – гэта тыя, хто цяпер знаходзіцца ў Беларусі.

Мова даследавання

Даследаванне мела і эксперыментальны складнік – рэспандэнты маглі выбіраць, на беларускай ці расейскай мове адказваць на пытанні анкеты. У выніку беларускую мову выкарысталі 70% рэспандэнтаў (на графіках: “бел”), расейскую – 30% (на графіках: “рас”). У адказах удзельнікаў, якія знаходзяцца ў Беларусі, прапорцыя амаль тая ж: 67% і 33%.

Прыкладна такая ж прапорцыя ў выбары мовы захоўваецца практычна ва ўсіх вылучаных сегментах рэспандэнтаў. Пры гэтым ёсць цікавае і парадаксальнае выключэнне –старэйшыя ўзроставыя групы. Тэарэтычна можна было б чакаць, што сярод людзей ва ўзросце будзе больш носьбітаў беларускай мовы і яны больш актыўна будуць выбіраць яе пры апытанні. Аднак атрымалася наадварот: калі сярод людзей ва ўзросце да 50 гадоў беларускую мову выбіралі ў сярэднім 71-73% рэспандэнтаў, то ва ўзросце 51-60 гадоў – 65%, а людзі ў веку 61 год і старэйшыя – 55%.

Акрамя таго, сярод тых, хто не падтрымлівае пратэст (у апытанні ўзялі ўдзел і такія рэспандэнты, хоць іх было і няшмат), беларускую мову для запаўнення анкеты выбралі толькі 29% рэспандэнтаў.

Ідэнтычнасць як набытак

Падчас апытання 89% рэспандэнтаў назвалі сябе беларусамі. У цэлым гэта супадае са звесткамі перапісу ў Беларусі 2019-га года, дзе беларускую нацыянальнасць як сваю пазначылі 85%. У той жа час толькі ў паловы рэспандэнтаў абодва бацькі маюць беларускае грамадзянства і краіну нараджэння – Беларусь. Калі зрабіць яшчэ адзін крок у глыб сямейнай гісторыі і паглядзець на нашых дзядоў, то доля людзей, чые продкі ў трэцім пакаленні былі беларусамі і нарадзіліся ў Беларусі, – складзе ўсяго 25%.

Праз гэта можна канстатаваць, што ў справе фармавання ідэнтычнасці сямейная гісторыя і сямейныя традыцыі пры ўсёй іх важнасці, хутчэй за ўсё, займаюць далёка не першыя месцы. Галоўным чыннікам у акрэсленні нацыянальнай ідэнтычнасці з’яўляецца самасвядомасць і самавызначэнне асобы, што ёсць класічным правілам для мадэрнага еўрапейскага часу (цалкам згодна з тэорыямі сацыяльнага канструктывізму).

Тое, што менавіта самавызначэнне з’яўляецца галоўным чыннікам ідэнтычнасці, кажуць і самі рэспандэнты.

Каго, як вы мяркуеце, можна лічыць беларусам / беларускай?

Адзначым, што "нейтралы" і тыя, хто не падтрымлівае пратэст, сярод іншых чыннікаў ідэнтычнасці часцей за іншых звяртаюць увагу на грамадзянства, а людзі ва ўзросце большым за 40 гадоў (як і тыя, у каго няма вышэйшай адукацыі) часцей абіраюць прынцып "любіць Беларусь".

Адчуванне і важнасць ідэнтычнасці

Тэзіс пра ідэнтычнасць як асабісты набытак падмацоўваецца наступнымі лічбамі: 77,6% апытаных маюць высокае адчуванне сваёй тоеснасці, для 76,2% яна важная (8 балаў і болей).

Тут звяртае на сябе ўвагу тое, што сярод тых, хто выбраў беларускую мову, абодва гэтыя паказнікі – і ўсведамленне нацыянальнасці, і яе важнасць – вышэйшыя, чымся ў тых, хто выбраў расейскую мову для запаўнення анкеты (па 83% супраць 65% і 61% адпаведна). Гэта адзін момант.

Другі момант. Высокую ступень усведамлення сваёй нацыянальнасці выказваюць не толькі прыхільнікі пратэсту, але і праціўнікі (у апытанне трапіла невялікая колькасць і такіх рэспандэнтаў). Гэта адпаведна 82% і 77%. І тут няма парадоксу. Гэта факт, які таксама вынікае са справаздачы па праекце "Беларуская нацыянальная ідэнтычнасць у 2022: досвед колькаснага даследавання": У Беларусі цяпер суіснуюць два палітычныя праекты ідэнтычнасці – "нацыянальна-дэмакратычны" і "нацыянальна-савецкі". І кожны з гэтых праектаў мае сваіх паслядоўнікаў, для якіх беларуская ідэнтычнасць ёсць важнай.

Адсюль вынікае трэці момант – палітызацыя нацыянальнай ідэнтычнасці. Можна заўважыць, што палітызацыя тым ці іншым чынам працінае адказы на шмат якія пытанні далей.

Гістарычны складнік

Калі казаць пра своеасаблівую гістарычную "начынку", змест ці праявы ідэнтычнасці, то яны вызначаюцца наступным.

Практычна палова апытаных (48%) лічыць, што падмуркам ці пачаткам гісторыі беларускай дзяржаўнасці з'яўляюцца старажытныя Полацкае і Турава-Пінскае княствы, на другім месцы (і з гледзішча гісторыі, і паводле важнасці) – Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае (29%). Але разам з гэтым час ВКЛ, перыяд існавання Вялікага Княства, – гэта тая эпоха, якая, паводле апытаных, найбольш паўплывала на развіццё беларускага народа. Такога меркавання прытрымліваецца 71% апытаных. Другое месца дзеляць паміж сабой эпоха федэратыўнай Рэчы Паспалітай і час Беларускай Народнай Рэспублікі – па 36%.

Якія перыяды найбольш паўплывалі на развіццё беларускага народа?

> *А ТОП-10 персон, якія зрабілі найбольш на карысць Беларусі і беларусаў, выглядаюць наступным чынам:*
>
> 1. **Кастусь Каліноўскі**
> 2. **Францыск Скарына**
> 3. **Князь Вітаўт**
> 4. **Леў Сапега (і цалкам род Сапег)**
> 5. **Тадэвуш Касцюшка**
> 6. **Род Радзівілаў цалкам**
> 7. **Янка Купала**
> 8. **Пётр Машэраў**
> 9. **Станіслаў Шушкевіч**
> 10. **Еўфрасіння Полацкая**

Палітычная плашчыня

У палітычнай плашчыні маем наступнае. Па-першае, практычна ўсе апытаныя (95%) цалкам чакана выказваюцца за тое, што нам не трэба ніякіх саюзаў з Расеяй і стасункі з ёй мы мусім выбудоўваць гэтак жа, як і з іншымі краінамі.

Па-другое, такое стаўленне да Расеі не азначае, што адзіны магчымы варыянт геапалітычнага руху – на Захад, хоць гэта самы папулярны варыянт адказу на пытанне аб тым, якім мусіць быць галоўны кірунак знешнепалітычнай дзейнасці Беларусі (59%).

Якім мусіць быць асноўны кірунак знешнепалітычнай дзейнасці Беларусі?

Сярод беларусаў дасюль папулярная ідэя, што Беларусі не трэба ні на каго арыентавацца, што ў нас мусіць быць самастойная палітыка, прынамсі так лічаць 35% апытаных. Прычым такая “нейтральная” пазіцыя мае большую падтрымку сярод расейскамоўных рэспандэнтаў, чымся сярод беларускамоўных.

Калі ж варыянты выбару зрабіць больш жорсткімі і запытацца пра два гіпатэтычныя рэферэндумы “ў найбліжэйшую нядзелю” аб уступленні ў Еўрасаюз і ў Расею, – то “за” (разам з “хутчэй за”) уваход у Еўрасаюз выказваецца пераважная большасць і беларуска-, і расейскамоўных рэспандэнтаў – агулам 89%.

Адпаведна, у выпадку рэферэндуму пра аб’яднанне з Расеяй больш за 90% галасавалі б супраць.

Трэці момант, хутчэй перспектыўны. Цяпер час ад часу ўзнікаюць дыскусіі адносна такой пасляваеннай перспектывы, як Балта-Чарнаморскі саюз. Вынікі даследавання кажуць, што для дэмакратычнай часткі беларускага грамадства гэтая ідэя можа быць больш прывабнай, чым уваход у ЕС.

Стаўленне да Балта-Чарнаморскага саюзу

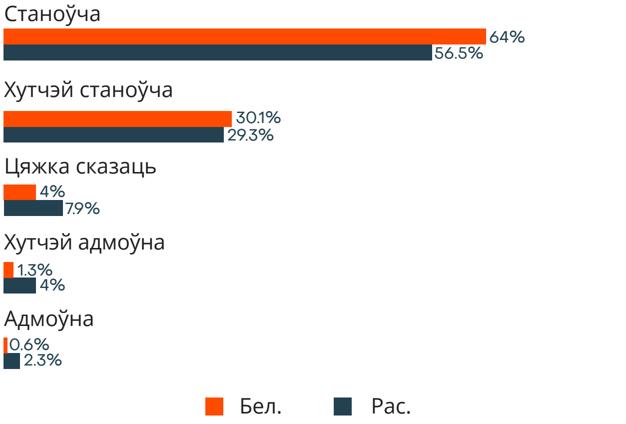

І апошні блок даследавання – палітыка беларусізацыі

Атрыманыя звесткі паказваюць, што пераважная большасць дэмакратычнай часткі грамадства лічыць: палітыка беларусізацыі мусіць быць (“адназначна” ці “хутчэй мусіць”). Зразумела, што беларускамоўныя рэспандэнты больш актыўна выказваюцца на яе карысць.

Ці патрэбная Беларусі палітыка беларусізацыі?

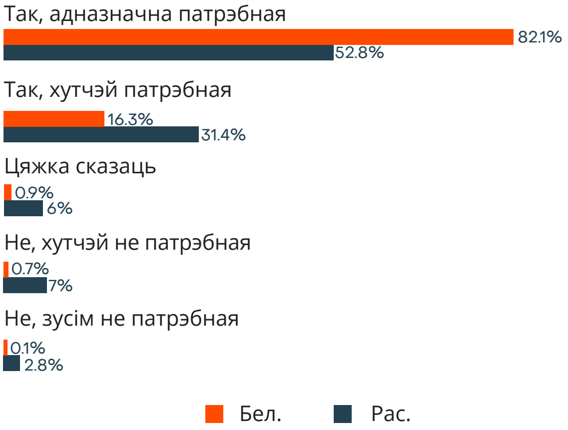

Адносна хуткасці, з якой трэба ажыццяўляць гэты напрамак палітыкі, таксама ёсць паразуменне, хоць і не такое відавочнае. Так дзесьці 2/3 апытаных лічаць, што ў розных галінах грамадства беларусізацыя мусіць ісці рознымі тэмпамі (што нагадвае адказы на пытанні аб пажаданых тэмпах рэформ у краіне). Аб тым, што яе трэба праводзіць максімальна хутка, кажуць 21% рэспандэнтаў. А за тое, каб не спяшацца ў гэтым пытанні, выказаліся 13%.

Па моўным пытанні ("якая мова павінна быць дзяржаўнай у Беларусі?") расклад атрымаўся такі:

- за тое, каб дзяржаўнай мовай была толькі беларуская, выказаліся 72% апытаных (у Беларусі – 67%);
- каб дзяржаўных моваў было дзве, беларуская і расейская, – 23% (28% у Беларусі);
- каб дзяржаўнай мовай была расейская – меней 1%.

Па іншых момантах палітыкі беларусізацыі карціна мае наступны выгляд: найбольшую колькасць выбараў атрымаў варыянт папулярызацыі беларушчыны праз разнастайныя імпрэзы, накшталт выставаў, канцэртаў, тэатральных пастановак і г.д. (54%). З ім спалучаецца такая пазіцыя, як "Стымуляванне цікавасці да беларускай гісторыі, міфалогіі, фальклору..." (пятае месца і 39%). Гэтак пераважаюць, хутчэй, памяркоўныя метады, накіраваныя на матывацыйную сферу грамадства.

На другім месцы знаходзіцца перавод усяго справаводства на беларускую мову (50%), што больш тычыцца чынавенства, чымся агулам грамадства. Трэцяе месца – перавод усёй школьнай адукацыі на беларускую мову (49%), што ўжо значна больш адчувальна для шараговага беларуса. Чацвёртае месца – перайменаванне вуліц у гарадах і вёсках у гонар беларускіх гістарычных дзеячаў (ці вяртанне вуліцам іх гістарычных назваў), за што выказаліся 47% апытаных.

Самы радыкальны варыянт з прапанаваных пазіцый – абмежаванні для расейскамоўных мерапрыемстваў – набраў усяго 5%. Нагадаем, што гэта меркаванні, выказаныя пратэснай часткай беларускага грамадства

Па якіх напрамках у Беларусі мусіць ісці палітыка беларусізацыі?

Як галоўную выснову даследавання высунем наступны тэзіс:

– у 2020-ым годзе сапраўды адбылося перакадаванне беларускай нацыянальнасці і перараджэнне беларускай нацыі. Замест напаўразбураных (доўгачасовая сямейная традыцыя) або дэфармаваных (адукацыйна-ідэалагічная сістэма) інструментаў фармавання нацыянальнай ідэнтычнасці запрацавалі іншыя механізмы – не інстытуцыйныя, але пераважна індывідуальныя, і не этнічныя, а хутчэй грамадзянска-палітычныя.

Гэта значыць, шмат для каго беларушчына сёння – не традыцыя ці спадчына, а хутчэй адкрыццё і дасягненне, якія яшчэ патрабуюць дапаўнення, дапрацавання і сістэматызацыі.

НАРОДНАЕ АПЫТАННЕ

Народнае апытанне — незалежны праект па вывучэнню грамадзкага меркавання ў Беларусі.

https://narodny-opros.net

ЦЭНТР НОВЫХ ІДЭЙ

Цэнтр новых ідэй — аналітычны цэнтр, дзейнасць якога прысвечаная магчымасцям развіцця і адказам на выклікі, якія стаяць перад Беларуссю ў XXI стагоддзі. Наша місія ў тым, каб дапамагчы палітычным і грамадскім арганізацыям пабудаваць больш адкрытую, заможную і ўстойлівую Беларусь.

https://www.newbelarus.vision

Фота: Polskie Radio

Чэрвень 2023